

CIVICUS-OV INDEKS CIVILNOG DRUŠTVA U HRVATSKOJ

AKCIJSKE PREPORUKE ZA JAČANJE DJELOTVORNE ULOGE CIVILNOG DRUŠTVA

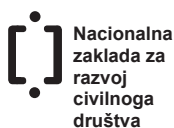
Priredili:

prof.dr.sc. Gojko Bežovan, Jelena Matančević

Zagreb, siječanj 2011.

CERANEO - Centar za razvoj neprofitnih organizacija

CIVICUS - Svjetski savez za građansku participaciju

**Nacionalna
zaklada za
razvoj
civilnoga
društva**

Projekt »Civicius-ov Indeks civilnog društva u Hrvatskoj« podupiru: Nacionalna zaklada za razvoj civilnog društva temeljem ugovora NZRCD Klasa: 007-01/09-02/POZ-IST/08, Urbroj: 07578-09-03; Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa i Grad Zagreb.

Indeks civilnog društva (ICD)

je akcijski usmjeren i međunarodni komparativni istraživački projekt, kojim se procjenjuje stanje civilnog društva širom svijeta. Provedba ovog istraživanja aktivno uključuje širok krug dionika, uključujući organizacije civilnog društva, nacionalnu i lokalne vlasti, medije, donatore, akademsku zajednicu te širu javnost.

Nedavno je završen treći val ICD istraživanja, u kojem je sudjelovala 41 zemlja svijeta. Hrvatska sudjeluje u ICD istraživanju još od njegove pilot faze 2001. godine. Idući istraživački val provodio se od 2003. do 2005. godine te treći, od 2008. do 2010. godine¹.

U Hrvatskoj je u sva tri ciklusa istraživanje proveo **CERANEO – Centar za razvoj neprofitnih organizacija**. Međunarodni koordinator istraživanja je **CIVICUS – Svjetski savez za građansku participaciju**.

Indeks civilnog društva povezuje ocjenu stanja civilnog društva s akcijom. Cilj istraživanja nije samo proizvodnja znanja, već njegova primjena u kreiranju strategija za jačanje učinkovite uloge civilnog društva.

Naglasak 1.

Provedba ICD-a u pojedinoj zemlji uključuje tri ključna aspekta:

- 1. Procjena civilnog društva:** Indeks civilnog društva koristi inovativnu kombinaciju različitih istraživačkih metoda, izvora podataka te studija slučaja, u svrhu sveobuhvatne i opsežne procjene stanja civilnog društva;
- 2. Kolektivna refleksija:** Implementacija istraživanja uključuje strukturiran dijalog i raspravu različitih dionika civilnog društva, čime se omogućuje identifikacija specifičnih jakosti i slabosti civilnog društva u zemlji;
- 3. Zajednička akcija:** Projekt osigurava sudionički i konzultativni proces, s ciljem izrade i implementacije konkretne akcijske agende za jačanje civilnog društva u zemlji.

Osnovni alati i elementi implementacije ICD istraživačkog projekta uključuju: set anketnih upitnika za organizacije civilnog društva i druge dionike, istraživanje građana temeljem podataka Europske studije vrednota 2008²., regionalne konzultacije s predstavnicima organizacija

¹ Opsežniji izvještaji s rezultatima istraživanja sva tri istraživačka vala dostupni su na mrežnoj stranici: www.ceraneo.hr

² Zahvaljujemo prof.dr.sc. Josipu Balobanu, voditelju Europske studije vrednota u Hrvatskoj na ustupanju podataka za 2008. godinu na korištenje u ovom istraživanju.

civilnog društva i drugih dionika, studije slučaja te rasprava rezultata i kreiranje preporuka na nacionalnoj radionici.

ICD metodologija koristi kombinaciju participativnih i znanstvenih istraživačkih metoda, u cilju izrade procjene stanja civilnog društva u zemlji.

Naglasak 2.

Indeksom civilnog društva mjere se sljedeće **osnovne dimenzije**:

- 1) Građanska participacija
- 2) Razina organizacija
- 3) Vrednote
- 4) Percipirani utjecaj
- 5) Vanjska okolina

Navedene dimenzije vizualno su prikazane kao dijamant civilnog društva (vidi grafikon 1.). Dijamant civilnog društva oblikovan je temeljem 67 kvantitativnih indikatora, agregiranih u 28 poddimenzija, iz kojih su u konačnici izračunate vrijednosti 5 dimenzija, na skali od 0 do 100. Veličina dijamanta portretira empirijski dobivenu sliku stanja civilnog društva, uvjeta koji podupiru ili kočje razvoj civilnog društva, kao i učinke aktivnosti civilnog društva u društvu u cjelini. Dimenzija okoline vizualno je prezentirana kao kružnica s ishodištem u sjecištu osi dijamanta, i iako se ne smatra sastavnim dijelom samog civilnog društva, okolina čini krucijalan element njegovog razvoja.

Grafikon 1.
ICD 2008.-2010. dijamant civilnog društva u Hrvatskoj

Prikaz glavnih nalaza istraživanja:

Civilno društvo bez građana?

Razmjeri građanske participacije, odnosno članstvo u organizacijama civilnog društva te razina volontiranja građana, pokazuju se najslabijim aspektom civilnog društva u Hrvatskoj. Tek oko 17% građana članom je neke organizacije civilnog društva. Prepoznaje se problem uske baze članstva organizacija. Nove organizacije često se registriraju s minimalnim brojem članova, što slabi njihov legitimitet.

Kada je riječ o razini volontiranja, ona se pokazala osobito niskom; u prosjeku manje od 7% populacije obavlja neki dobrovoljni neplaćeni rad. Volontiranje nije prepoznato kao vrlina u širem društvu. U lokalnim zajednicama, a i u društvu u cjelini među civilno zauzetim građanima uvijek se pojavljuju manje-više iste osobe.

Istovremeno, identificiran je i problem zatvorenosti socijalnih i zdravstvenih ustanova za uključivanje volontera u svoj rad i misiju, kao i problem kapaciteta organizacija civilnog društva općenito za razvoj kvalitetnih i održivih programa uključivanja volontera. Volonterstvo se ne ističe kao resurs koji bi se mogao koristiti u državnim ustanovama koje pružaju usluge. Volonterstvo kao građanska vrlina ne može se jačati imajući u vidu njegovo prakticiranje samo u civilnim organizacijama!

Gospodarska kriza dodatno je suzbila motive za civilnu zauzetost i volontiranje. Odgovornost za pomoć bližnjima u okviru primarnih društvenih skupina svakako je živa i ima znatnu prevagu u odnosu na sudjelovanje u radu organizacija civilnog društva.

Naglasak 3.

U Hrvatskoj dominira povezujući socijalni kapital u kojem su utkani visoki standardi normi i vrijednosti aktivne pomoći primarnim društvenim skupinama. Kriza će dodatno jačati ovakav tip društvenih odnosa koji neće biti plodno tlo za nove civilne inicijative. Jedino prepoznatljiviji iskazi podrške humanitarnim akcijama, ako dionici koji ih pokreću imaju odgovarajuće povjerenje, u Hrvatskoj se danas mogu računati kao okvir primjerene civilne participacije.

Međutim, pokazuju se i ohrabrujući primjeri uključivanja u volonterske aktivnosti, posebice kod mlađih generacija. U novije se vrijeme građanskoj vrlini volontiranja, rada za opće dobro, posvećuje nešto više pozornosti. To je povezano s raspravama koje se organiziraju na ovu temu, misijama dijela civilnih organizacija, osobito volonterskih centara, koje zagovaraju volonterstvo. Proglašavanje 2011. Europskom godinom volontera zasigurno će biti nova prigoda za ukorjenjivanje ove građanske vrline u našu svakodnevicu.

Istraživanje o nastavi civilno društvenih tema³ na visokoškolskim ustanovama pokazalo je da bi širenje ove prakse mogao biti doprinos održivom razvoju civilnog društva, a time i mobilizaciji volontera iz studentskih krugova.

³ Bežovan, G., Ledić, J., Zrinščak, S. (2008). *Teme o civilnom društvu u nastavi na hrvatskim sveučilištima* (neobjavljen rad). Dostupno na mrežnoj stranici: www.ceraneo.hr

Raznolikost izvora financiranja, no zapošljavanje u organizacijama civilnog društva i dalje je problem!

Naglasak 4.

Stabilni ljudski resursi zasigurno su ključni problem održivog razvoja organizacija civilnog društva, čak i među najrazvijenijim hrvatskim organizacijama. Veća ulaganja u stjecanja novih znanja i vještina te pomlađivanje organizacija mlađim, sposobnim i ambicioznim stručnjacima svakako su ključni razvojni prioriteti civilnog sektora.

Potrebno je ostvariti suradnju donatora u zajedničkim programima financiranja zapošljavanja u civilnom društvu. Teško je očekivati da organizacije civilnog društva mogu biti ravnopravni partneri u društvu ukoliko nemaju stabilne ljudske resurse.

Dobro unutarnje upravljanje, infrastruktura, sektorska komunikacija te stabilni financijski i tehnički resursi ipak u obilježje bolje stojećih i razvijenih civilnih organizacija. Organizacije civilnog društva u Hrvatskoj financirane su iz različitih izvora. Pokazuje se da gradovi i različita ministarstva dodjeljuju dotacije najvećem broju organizacija. Programi višegodišnjeg financiranja, kakve su uvele na primjer Nacionalna zaklada za razvoj civi-

lnog društva te Ministarstvo zdravlja i socijalne skrbi, prepoznaju se kao važan doprinos financijskoj održivosti organizacija. Strani donatori, posebice predpristupni fondovi Europske unije, značajan su izvor prihoda u smislu njihove izdašnosti. Organizacijama s kapacitetima za dobivanje sredstava iz EU predpristupnih fondova, ti izvori čine važan dio ukupnih prihoda koje ostvaruju.

U doba pristupanja Hrvatske Europskoj uniji, participacija hrvatskih civilnih organizacija u europskom civilnom društvu trebala bi biti istaknuta kao razvojni prioritet.

Civilno društvo prepoznaje se kao predvodnik u promociji i prakticiranju važnih društvenih vrijednosti. Zašto je javnost i dalje nepovjerljiva?

Practiciranje i zagovaranje civilnih vrijednosti, čini se neupitnim za civilni sektor. Međutim, prepoznaje se da su organizacije civilnog društva dominantno usmjerene prema vanjskim dionicima i projektnim aktivnostima, dok se unutarnje upravljanje i radni status zaposlenika često zanemaruju. Redovito ove organizacije nemaju pisana pravila o unutrašnjim odnosima, kao ni o proceduri donošenja odluka. Međutim, sami predstavnici organizacija civilnog društva navode da je civilno društvo često profesionalnije u svom vodstvu i odgovornije u svom djelovanju od javnog ili poslovnog sektora. Unutar civilnog društva

izgrađeni su značajni profesionalni resursi i kapaciteti.

Naglasak 5.

Civilne se organizacije treba držati ključnim dionicima koje promiču civilne vrednote: mira i nenasilja, tolerancije, zaštite ljudskih prava, solidarnosti, prava manjina, prava ranjivih skupina, borbe protiv korupcije, te zaštite okoliša. U promociji ovih vrednota civilne su organizacije ostvarile i brojna postignuća.

Dosljednija promocija aktivnosti, ali i vrijednosti i misije organizacija civilnog društva u medijima, povećala bi njihov ugled te povjerenje u njihove aktivnosti. To bi utjecalo i na smanjenje sumnji u transparentan rad organizacija civilnog društva. Primjeri korupcije i zloupotreba u organizacijama civilnog društva ocjenjuju se rijetkima, međutim vanjska percepcija je da ih je znatno više, a takvi slučajevi loša su reputacija za cjelokupno civilno društvo.

Utječu li organizacije civilnog društva na podmirivanje društvenih potreba i donošenje javnih politika? Doprinose li organizacije jačanju povjerenja i tolerancije?

Utjecaj civilnog društva definiran kroz pripravnost, društveni utje-

caj i utjecaj na javne politike u očima drugih dionika još uvijek je na relativno niskoj razini.

Utjecaj civilnog društva na javne politike područje je razvoja civilnog društva o kojem se kod nas tek u novije vrijeme ozbiljnije razgovara. Dobra praksa otvorene metode koordinacije, uključivanja relevantnih dionika u proces pripreme, donošenja odluka i provedbe politika i programa u europskim dokumentima, primjerice Zajedničkog memoranduma o socijalnom uključivanju, sporo se prenosi na druga područja. U reformskim zahvatima država još uvijek dolazi odozgo s gotovim prijedlozima, ne njeguje institut javnih rasprava, te se suradnja ostvaruje kroz sukobljavanja. Ovakve okolnosti pogoduju reaktivnom djelovanju civilnih organizacija.

Naglasak 6.

Društveni utjecaj organizacija ocjenjuje se značajno većim od utjecaja na javne politike, kao na primjer u područjima rada s marginaliziranim osobama i osobama s invaliditetom. Partnerstva države i organizacija civilnog društva u provedbi opsežnijih programa tek bi trebalo ozbiljno staviti na dnevni red.

Već je ranije isticana činjenica da su jednim dijelom država, a i lokalne vlasti, preuzeli ulogu organizacija civilnog društva u različitim

područjima razvoja. Koordinacija državnih programa u kojima se očekuje partnerstvo organizacija civilnog društva još uvijek je bitan razvoji izazov.

Pokazuje da civilno društvo ima tek ograničen utjecaj na jačanje socijalnog kapitala u društvu; ne pokazuju se značajne razlike u razini povjerenja, tolerancije, ili smisla za javno dobro između članova organizacija i ostalih građana. S druge strane, sami predstavnici organizacija civilnog društva prepoznaju značajno višu razinu prakticiranja ovih vrijednosti unutar populacije građana aktivnih u civilnom sektoru. Međutim, navedene vrijednosti nije dovoljno njegovati unutar civilnog društva, već ih je potrebno bolje artikulirati u općoj javnosti.

Promicanje primjera dobre prakse gdje su civilne organizacije ostvarile odgovarajući društveni utjecaj ili utjecaj na javne politike trebalo bi posebno analizirati te iste redovito stavljati na dnevni red javnih rasprava.

Niska razina povjerenja u društvu i nepovoljne ekonomske prilike kao prepreka jačanju civilnog društva

Socio-ekonomska, politička i kulturna okolina čini se pogodnom za razvoj civilnog društva i ostvaruje veću vrijednost od drugih dimenzija. Međutim, znatno bi se više moglo napraviti predvodništvom organizacija civilnog društva i njihovom

sazivačkom moći organizacijom dijaloga s drugim dionicima o relevantnim problemima.

Socio-politički kontekst najpovoljnije je ocijenjen unutar ove dimenzije.

Naglasak 7.

Unatrag deset godina primjetan je značajan napredak i poboljšanja zakonskog i *policy* okvira (na primjer Strategija stvaranja poticajnog okruženja za razvoj civilnog društva) za civilno društvo. Također, u istom razdoblju vidljivi su i određeni institucionalni pomaci. Međutim, primjena i učinci takvih dokumenata, i na nacionalnoj i na lokalnim razinama, često su upitni.

Čini se važnim i ohrabrujućim da je u istom razdoblju percepcija civilnog društva također poboljšana. Unatoč tome, i dalje postoje primjeri negativne percepcije civilnog društva u medijima i javnosti općenito. Same organizacije civilnog društva trebale bi biti proaktivnije u svojoj javnoj prezentaciji i izgradnji dijaloga s drugim dionicima.

Pretpostavlja se da će siromašenje srednjih slojeva i rast nezaposlenosti među mladima, osobito onim visokoobrazovanim, negativno utjecati na razvoj civilnosti i civilnog društva. Također, trenutna ekonomska kriza prepoznaje se kao

prijetnja razvoju civilnog društva. Istovremeno, trenutna društvena kriza može nositi i potencijal za promjenu prema socijalno pravednijem i solidarnijem društvu. U tom smislu, prepoznaje se velika odgovornost upravo organizacija civilnog društva, gdje se ponovo navodi potreba jačeg zagovaranja vrijednosti koje zastupaju.

Problem povjerenja i smisao građana za zagovaranje i prakticiranje javnog dobra ostaju dugoročnim izazovima razvoja civilnog društva u Hrvatskoj te preprekom jačanja utjecaja civilnog društva na izgradnju socijalnog kapitala.

JAKOSTI, SLABOSTI I PREPORUKE ZA JAČANJE CIVILNOG DRUŠTVA

Jakosti

- Jačanje mreže volonterskih centara u većim gradovima, kao institucionalne potpore građanima sa interesom za volontiranjem
- Dugoročni programi financiranja doprinose održivom razvoju organizacija civilnog društva
- Europski programi potpore hrvatskom civilnom društvu daju šansu dijelu organizacija da se učvrste kao regionalni lideri

- Lokalne vlasti prihvaćaju suradnju s civilnim organizacijama
- Bolje stojeći gospodarski subjekti razvijaju praksu društvene odgovornosti

Naglasak 8.

- Organizacijama civilnog društva dostupni su različiti izvori financiranja koji imaju i regionalnu dimenziju
- Europski programi favoriziraju ulogu civilnog društva kao nezaobilaznog dionika u razvoju suvremenih društava
- Teme civilnog društva zadovoljavajuće su prisutne u lokalnim medijima, međutim njihov rad se prati površno

Slabosti

- Gospodarska kriza utječe na pasiviziranje građana i na opadanje povjerenja
- U javnosti i dalje postoji određeno nepovjerenje prema organizacijama civilnog društva
- Mali broj udruga koje u javnosti promoviraju neke važne društvene vrijednosti
- Mediji ne razumiju poslanje civilnog društva i nisu partnerima u njegovom razvoju

Naglasak 9.

- Niska razina članstva u organizacijama civilnog društva
- Relativno mali broj građana volontira, obavlja dobrovoljni neplaćeni rad u različitim organizacijama
- Civilno društvo i civilna kultura nedovoljno su ukorijenjeni u lokalnim zajednicama
- Organizacije civilnog društva teško ostvaruju utjecaj, a država im ne honorira dobre prakse u različitim područjima razvoja

PREPORUKE

- Potrebno je da organizacije ulažu veće napore u radu na učinkovitim i održivim programima uključivanja volontera, kao važnog resursa u radu;
- Potrebno je promovirati građanske vrline i volontiranje kroz sustav obrazovanja, kontinuirano i od najranije dobi;
- Podučavanje studenata o značenju, ulozi i postignućima civilnog društva može biti prepoznatljiv doprinos ulaganju u održivi razvoj civilnog društva;
- Honorirati volontiranje prilikom natjecanja za stipendije ili radna mjesta;
- U suradnji većeg broja donatora, pokrenuti pilot programe zapošljavanja mladih stručnjaka u civilnim organizacijama;
- Promovirati veću ulogu organizacija civilnog društva u regionalnom razvoju, kao budućem važnom području politika Europske unije. Potrebno je jačati dijalog s razvojnim agencijama, kao važnim akterima regionalnog razvoja;
- Jačati mehanizme uključenosti predstavnika civilnog društva u donošenje odluka i javnih politika na lokalnim razinama, na način da oni ne ovise o promjenama vlasti;
- Prilikom dodjele dotacija na regionalnim i lokalnim razinama, potrebno je voditi računa o prioritetima razvoja i prema njima postaviti jasne kriterije dodjele sredstava;
- Jačati profesionalne kapacitete za suradnju s civilnim društvom u jedinicama regionalne i lokalne samouprave;
- Poticati umrežavanje i suradnju manjih organizacija sa sličnim djelovanjem, s ciljem jačanja profesionalnih i financijskih kapaciteta te ostvarivanja većeg utjecaja. Također, preporuča se jačanje umrežavanja organizacija sa kapacitetima za osiguravanje značajnih financijskih sredstava sa organizacijama koje imaju slabije financijske resurse, ali igraju važnu društvenu ulogu u svojim zajednicama;

- Potrebno je jačati dijalog civilnog društva s medijima. Organizacije civilnog društva trebale bi aktivnije reagirati u medijima, i to ne samo na način da prezentiraju svoje projektne aktivnosti, već i misiju i vrijednosti svoje organizacije;
- Razmotriti programe senzibiliziranja i obrazovanja predstavnika medija o temama civilnog društva, ali i predstavnike civilnog društva osposobiti za učinkovite odnose s medijima;
- Organizacije civilnog društva trebaju biti proaktivnije u svojoj javnoj prezentaciji i izgradnji dijaloga. Preporuča se da eksperti iz civilnog društva značajnije sudjeluju u javnim raspravama o važnim društvenim temama;

Naglasak 10.

- Potrebno je senzibilizirati ustanove i druge javne institucije za veće uključivanje volontera u svoj rad. Valja razmotriti mogućnost državnog subvencioniranja razvoja programa volontiranja u javnim ustanovama;
- Evaluirati programe državnih financijskih potpora organizacijama civilnog društva;
- U cilju jačanja utjecaja organizacija civilnog društva, predlaže se da Vlada RH, županije i gradovi raspisuju javne natječaje za članstva u upravnim vijećima ustanova u njihovom vlasništvu;
- Udruge bi postojeću praksu javnih radova mogle podići na višu razinu te doprinijeti učinkovitosti i djelotvornosti ovih projekata, višestruko značajnih za lokalnu socijalnu koheziju;
- Programi lokalne filantropije razvojem zaklada lokalnih zajednica mogli bi dati dodatni doprinos jačanju civilnog društva ukorijenjenog u zajednicama.

